

Niko Huttunen. 2011. *Raamatullinen sota: Raamatun käyttö ja vaikutus vuoden 1918 sisällissodan tulkinnoissa*. Helsinki: SKS, 301 s.

Uuden testamentin eksegetiikan dosentti Niko Huttunen käsittelee tutkimuksessaan historiallista ajanjaksoa, jolloin Raamatulla oli vielä arvovaltaa. Se saattoi toimia ideologisena aseena. Raamatun käyttö vuoden 1918 tapahtumien jälkiselvittelyissä oli retorista. Raamatun teksteistä lainattiin vapaasti kohtia, joilla pyrittiin vakuuttamaan ja lisäämään oman näkemyksen painoarvoa. Huttunen avaa tuoreen näkökulman paljon tutkittuun aiheeseen. Hän näyttää, mistä lähteestä monet aikakauden ideologiset kannanotot kumpusivat. Samalla hän voi näyttää, miten ideologisesti väritynyttä Raamatun käyttö lähteenä oli.

Tutkimuksen metodologisena vaikuttimena on historiallis-kriittinen raamatuntutkimus, joka kuitenkin toimii vuoropuhelussa uudemman hermeneuttisen otteen kanssa. Vuoropuhelussa vuoden 1918 tapahtumiin liittyvän Raamatun tekstien tulkintakontekstin lisäksi huomioidaan Raamatun tekstien syntytajankohdan konteksti. Tutkimuksen kertomus rakentuu kolmen metodologisen tason varaan. Intertekstuaalisessa analyysissä kartoitetaan tulkittavien tekstien raamatutukentöjä. Reseptiohistoriallisessa analyysissä kysytään, miten Raamattua tulkitaan ja millaisia ideologioita merkityksiä raamatutukentöillä on kirjoittajan tekstissä. Vaikutushistoriallisessa analyysissä tarkastellaan, missä määrin kytkentä on peräisin Raamatusta ja mikä osuus on tulkitsijan omaa tuotosta. Tässä analyysitasossa reseptiossa esiintyvää näkemystä verrataan siihen, miten tekstiä todennäköisesti ymmärrettiin sen syntykontekstissa.

Huttusen lähteet ovat ensisijaisesti julkaistuja ja ei-kirkollisia. Julkaistujen aineistojen käyttö puoltaa paikkaansa, kun tarkoitus on tutkia Raamatun ideologista käyttöä erotuksena henkilökohtaisemmasta, hengellisestä, käytöstä. Pääosin ei-kirkollisissa yhteyksissä julkaistu aineisto osoittaa, miten sisäistynyttä kristillinen perinne oli sotien välisessä yhteiskunnassa, myös poliittis-ideologisessa keskustelussa. Raamattu oli siinä määrin yhteistä omaisuutta, että sitä voitiin käyttää sekä valkoisella että punaisella puolella enemmän tai vähemmän tietoisesti.

Raamattua käytettiin vuoden 1918 tapahtumien yhteydessä valikoiden. Huttunen esittää neljä teema-aluetta, jossa yksittäiset raamatunkohdat tai laajempi raamatullinen aines olivat käytössä. Keskeinen kipukohta, joka tutkimuksessa nousee esiin, on yritys raamatullisen retoriikan avulla selittää tai jopa oikeuttaa valkoinen terrori. Tätä teemaa ilmentää myös tutkimuksen läpäisevä mikrohistoriallinen kertomus tapahtumista Taipalsaarella keväällä 1918. Äskettäin papiksi vihitty ja nuorempaan teologipolveen kuulunut Aarni Voipio kohtaa teloitetun miehen lesken kysymyksen: ”Sanokaa, pastori, miksi ne ampuivat minun mieheni?”. Motivoivana lähtökohdanna toimivaa kysymystä pyritään tutkimuksen kertomuksessa valaisemaan: millaisia perusteita omaan aikaansa sidoksissa oleva raamatuntulkinta saattoi teloituksille antaa.

Sisällissotaa saatettiin tulkita eskatologisena, yhtenä lopunajallisena ilmiönä, jolloin Raamatun *apokalypsis* taipui sodan

kertomukselliseksi viitekehikseksi. Valkoisessa apokalyptiikassa sisällissota ei ollut mitä tahansa poliittista kuohuntaa vaan osa kosmista taistelua. Erityisesti piispa Otto Immanuel Collianderin teksteissä punaisille erityisesti ja demokratialle yleisesti lankesi Ilmestyskirjan pedon rooli. Collianderin maailmankuva rakentui dualismille Jumalan ja Saatanan valtakuntien välisestä taistelusta, joka sisällissodassa sai ilmentymänsä valkoisissa ja punaisissa. Tämänkaltaisen dualismin myötä Collianderin oli vaikea hyväksyä myöhemmin vuonna 1918 punaisten armahduksia, jotka hän näki rauhan hieromiseksi ”tämän maailman ruhtinaan” kanssa. Apokalyptiikan merkitys valkoisella puolella oli se, että se saattoi demonisoida vastustajan ja tuomita sen jo lähtökohdiltaan menetetyksi. Tällaisella vastustajalla ei voinut olla oikeutettuja vaatimuksia eikä sen kanssa voinut missään olosuhteissa tehdä sovintoa. Collianderin tapauksessa Huttunen osoittaa, että hänen raamatuntulkintaansa vaikuttaa oleellisesti hänen poliittinen konservatisminsa ja että hän otti laajoja vapauksia soveltaessaan Raamatun historiavisiota vuoden 1918 tapahtumiin Suomessa. Raamatun eskatologian suhteen oleellista on oivaltaa, että lopunajallinen luokitteluvälä – puhumattakaan tuomiovallasta – ei kuulu ihmiselle.

Sosialistinen historiäkäsitys on jossain määrin sukua juutalais-kristilliselle eskatologialle. Sosialistisessa historiäkäsityksessä on eräänlainen horisontaalinen dualisminsa, jossa nykyisyyden ja tulevaisuuden väliseen siirtymään liittyy lainalaisuuksia. Tämä juutalais-kristillisestä traditiosta kumpuava malli on ollut sosialistisessa maailmankuvassa myös erittäin vaikuttava. Raamatun apokalyptiikka taipui sosialistien kirjoituksissa näkemykseksi, jonka mukaan hävitty sota oli vain välivaihe. Kirjoituksista välittyy usko työväen tämänpuoleiseen ylösnousemukseen, tulevaan uuteen vallankumoukseen.

Paavalin Roomalaiskirjeessä (Room. 13) ilmaisema oppi esivallan kunnioittamisesta oli juurtunut kansan mieleen vuosisatojen kuluessa luterilaisen kansanopetuksen kautta. Paavalin esivaltaopetus oli suoraan hyödynnettävissä sisällissodan tapahtumissa. Huttunen taustoittaa sisällissodan tulkintoja autonomian ajan perinnöllä. Vanhassa esivaltakäsityksessä esivallan määrittelijänä oli itsestään selvästi monarkin persoona. Sortovuosien myötä esivaltakäsitys väljeni ja antoi tilaa muunlaisille tulkinnoille, jolloin esivallan määrittäjäksi tuli ennen kaikkea laki. Esivalta ymmärrettiin yhä enemmän laein ylläpidetyksi yhteiskuntajärjestykseksi ja yhä vähemmän hallitsijan persoonaiksi. Sortovuosien tilanteesta tulkinta ei ollut yksiselitteinen vaan ajatus laillisesta esivallasta oli poliittisesti latautunut. Keisarin katsottiin yleisesti loukanneen Suomen lakia, mutta erityisesti papiston keskuudessa vallitsi Lutherin opetuksen mukainen ajatus kuuliaisuudesta myös vääriämielisiä hallitsijaa kohtaan. Esivallan katsottiin olevan Jumalan säätämä, vaikkakin jollain muulla tavoin kuin lakien kautta. Tästä periaatteesta syntyi papiston myöntövyölyslinja.

Vuoden 1918 tilanteessa valkoiset katsoivat edustavansa laillista yhteiskuntajärjestystä, jota vastaan punaiset nousivat. Valkoisten puolella taistelleille kävi selväksi heidän toimintansa esivallan joukkoina sen jälkeen kun suojeluskunnat oli tammikuussa 1918 laillisessa järjestyksessä päätetty ottaa hallitusta edustaviksi joukoiksi. Huttunen esittää useisiin lähteisiin tukeutuen kirkossa vallinneen yhteisymmärryksen

siitä, että punaiset olivat nousseet esivaltaa ja sen asettanutta Jumalaa vastaan. Roomalaiskirjeen 13:4 mukaan esivalta kantoi miekkaa pahojen rankaisemiseksi. Tämän opetuksen valossa rangaistustoimet nähtiin perusteltuina. Sosialistien puolella esiintyi esivaltakäsitysten kritiikkiä, mutta mitään vaihtoehtoja rakentavaa uutta näkökulmaa esivallalle Huttunen ei sosialistien kirjoituksista löydä.

Huttunen katsoo, että suomalainen esivaltakäsitys oli suhteellisen hyvin linjassa Paavalin opetukseen nähden. Paavali tosin ei puhu mitään laillisuudesta, mutta katsoo hallitsijoiden edistävän hyvää, mikä tulee lähelle laillisuusajatusta. Suomessa laillisuusargumentointi muuntuu luonteeltaan poliittiseksi ja ideologiseksi. Laillisuuden käsite edusti yleisesti sitä hyvää, mitä käsitteen käyttäjä edellytti esivallalta. Huttunen rinnastaa tämän Paavalin ajatukseen hallitsijan edistämästä hyvästä. Myöskään Paavali ei tarkemmin määrittele hyvän luonnetta esivallan yhteydessä. Toiselta kannalta katsoen Paavalin opetus oli ”realipoliittinen” hänen kehottaessaan kunnioittamaan esivaltaa *de facto*. Paavali ei aseta esivallalle moraalisia kriteereitä vaan hän esittää sen olevan Jumalan asettaman ja alamaisten yläpuolella. Huttunen taustoitaa Paavalin opetusta hänen kirjoitustensa syntyajankohdan poliittisella tilanteella sekä kreikkalais-roomalaisella traditiolla, josta nousee käsitys vahvemman laista. Esivallan kunnioittaminen Paavalilla ei ole niinkään moraalinen velvoite vaan välttämättömyys. Esivaltaopetuksessaan Paavali ei tuo myöskään esiin mahdollisuutta, että esivalta voisi toimia väärin. Huttunen esittää, että Raamatun kirjoista (esimerkiksi Kuninkaiden kirjat ja profeetat Vanhassa testamentissa) voidaan löytää kuitenkin mahdollisuus erottaa vahvemman laki ja moraali, jolloin jää tilaa vallanpitäjien ja vahvempien kritiikille.

Valkoisten rangaistustoimien perusteluille tuo lisää kierroksia Mooseksen laista periytyvä *lex talionis*, talioperiaate, jonka tunnettu muotoilu on ”silmä silmästä ja hammas hampaasta”. Tämä oppi rikosten siltämittamiseksi oli juurtunut kansan mieleen kirkon ja oikeuslaitoksen moraaliopetuksen myötä ja heijasteli myös kansan oikeustajua, jonka mukaan hyvän ja pahan tulee saada palkkansa. Vanhan testamentin talioperiaate ei liity vain julkiseen oikeudenkäyttöön vaan viittaa Jumalan toimeenpanemaan rangaistukseen ja elämässä yleisesti toteutuvaan oikeudenmukaisuuteen. Uudessa testamentissa Jeesuksen Vuorisaarna kieltää talioperiaatteen mukaisen kostamisen. Tämän sijaan periaate esitetään Jumalan langettamana eskatologisena tuomiona tai elämässä toteutuvaan oikeudenmukaisuutena: ”niin kuin te mittaatte, niin tullaan teille mittaamaan” (Matt. 7:2). Uuden testamentin kohdissa periaatetta käytetäänkin varoitavana eikä toimeenpantavaa rangaistusta säätlevänä periaatteena.

Niin ikään talioperiaatetta ilmentävä Jeesuksen lauselmä Matteuksen evankeliumissa (Matt 26:52) ”joka miekkaan tarttuu, se miekkaan hukkuu” oli yleinen raamattukykentä sekä valkoisella että punaisella puolella. Kenttäoikeuksien toimeenpanemista teloituksista muodostui sodan jälkeen valkoisille moraalinen ja poliittinen ongelma. Voittajien historiassa teloituksiin oli otettava kantaa syyttämättä punaisia. Raamattukykentä Matteuksen esittämään Jeesuksen miekkalauselmaan tarjosi väistöliikkeen ja rangaistustoimet voitiin esittää miekkaan tarttujalle koituvana kohtalona. Miekkalauselman merkitystä Matteuksella Huttunen kuvaa yleisempänä tote-

amuksena syy-seuraussuhteista. Hän muistuttaa, että lauselma ei ole oikeusperiaate, jonka mukaan miekkaan tarttuvia tulisi kohdella. Lauselma varoittaa väärän toiminnan seurauksista, mutta ei anna ihmiselle valtuuksia kostaa väärää toimintaa.

Sosialistiset kirjoittajat hyödynsivät raamatullista kylvämiiseen ja satoon liittyvää talioperiaatetta ilmentävää lauselmaa: ”Mitä ihminen kylvää, sitä hän myös niittää” (Gal. 6:7). Kirjoittajat pitivät vallankumouksen tappiota vain väliaikaisena ja katsoivat tulevaisuudessa tapahtuvan vallankumouksellisen tuomion, jolloin valkoiset saavat niittää kylvönsä tulokset. Raamatuntulkinnan joustavuudesta tarjooa esimerkin se, että talioperiaatetta saatettiin tulkita myös pasifistisesti, jolloin se esittää kiellon tarttua miekkaan. Tällainen tulkinta oli myös ongelma, joka väistettiin tarkennuksella, jonka mukaan esivallan valtuutuksella tai itsepuolustukseksi miekkaan tarttuminen sallittiin.

Neljäntenä Raamatusta lainattuna teema tutkimuksessa on ajatus uhrista ja Jeesuksen seuraamisesta. Jeesuksen antama viaton uhri on esikuva, josta voi ammentaa merkitystä sotakokemuksille. Se tarjosi myös ideologista ponnita syyllisyyskysymysten käsittelyyn. Uhrin roolin tavoiteltavuus liittyi siihen, että uhri mielletään syyttömäksi osapuoleksi, jonka kärsimys edellyttää rankaisua.

Toisen uhrityypin, sankariuhrin, raamatullisena esikuvana on Jeesuksen vertaus itsestään hyvänä paimenena, joka asettaa itsensä alttiiksi lampaidensa puolesta. Sankarin uhri oli vapaaehtoinen ja tarkoituksellinen, joka annettiin jonkin hyvän asian puolesta. Samalla siihen liittyi velvoite elonjääville, joiden tuli jatkaa työtä niiden samojen ihanteiden eteen, jotka sankariuhriretoriikan mukaan elähdyttivät vainajia. Huttunen toteaa uhriretoriikan olevan sikäli ristiriidassa Uuden testamentin kirjojen kanssa, että Jeesuksen uhri nähdään niissä kertakaikkisena eikä mitään uusia uhreja enää tarvittu. *Imitatio Christi* -periaate (Jeesuksen esimerkin seuraaminen ja ristin kantaminen) ei myöskään välttämättä johda marttyyrikuolemaan vaan liittyy ennemminkin kristilliseen vaellukseen.

Aarni Voipio ei kyennyt henkilökohtaisesti antamaan vielä vuosien jälkeenkin lesken kysymykseen vastausta. Kysymys ei kohdistunut ”oikeudellisiin” perusteisiin ja ”raamatulliset” perusteetkin olivat jo riittävän tuttuja. Kysymyksestä kaikui enemmän moraalinen hämmennys: miksi näin piti käydä. Huttunen voi samaistaa kertomusta päättäessään Voipion huudahdukseen ”Käypä sitä selittämään!”

Huttunen korostaa reseptio- ja vaikutushistoriallisen tutkimuksen kuvailevaa luonnetta. Hänen tarkoituksenaan ei ole ottaa kantaa siihen, onko raamattukykentöistä välittyvä raamatuntulkinta oikea. Tästä huolimatta lukija väistämättä joutuu pohtimaan myös normatiivista kysymystä. Huttunen viittaa tähän ongelmaan kysymällä ”Mikä takaa sen, että Raamatun tulkitsijan etiikka johtaa myönteiseen lopputulokseen?”. Vuoden 1918 tilanteessa tulkitsijat kokivat epäilemättä omanneensa korkeat eettiset ihanteet ja hyvät pyrkimykset, jotka kuitenkin raamatunlauseiden tukemana tuottivat pahaa jälkeä.

Huttunen vertailee ansiokkaasti vuoden 1918 tapahtumien yhteydessä tehtyjä tulkintoja Raamatun tekstien todennäköiseen alkuperäiseen merkitykseen. Hän osoittaa Raamatun vaikutushistoriallisen eksegeesin voiman kyetessään tuomaan esiin sen, miten valikoivaa, yhteyksistään irrotettua ja aikaansa sidoksissa olevaa Raamatun käyttö vuoden 1918 tapahtumien

---

yhteydessä oli. Huolimatta siitä, että ei ota kantaa normatiiviseen kysymykseen, Huttusen vertaileva ote tuottaa tehokkaan vieraannuttavan efektin raamatuntulkintojen suhteen.

Huttusen tutkimusta voidaan lukea myös historiapolitiisena puheenvuorona, jossa tehdään tiliä äärimmäisen herkän asian suhteen. Tutkimus asettuu linjaan, jossa pyritään tekemään oikeutta hävinneelle osapuolelle. Lukijalle muodostuu käsitys, että Raamatun kirjojen kokonaisuudesta ei voida johtaa väkivallan oikeutusta. Vaikutushistoriallisella eksegeesillään Huttunen tulee oikaisseksi sitä vääryyttä, jota ”sanan miekan” käyttö lienee aiheuttanut.

RAIJA-LEENA LOISA